

населення не були відомі ані Вишгород, ані, тим більше, Трахтемирів.

У свою чергу Київ та Канів були великими центрами тодішньої України і, таким чином, люди мали певне уявлення, де був похований ушавлений гетьман. Разом з тим автор не дуже загострював свою увагу на жодному з названих місць поховання народного героя Самійла Кішки, бо для нього це не було самоціллю, а головним, напевно, було те, що гетьмана поховали на Батьківщині у козацькому монастирі.

А відтак, онім Київ-Канів монастир у фольклорному творі становить єдину неподільну фразему й утворює одне узагальнене значення – «козацький монастир».

1. Лукомский С. Самийло Киска. Летопись//С. Величко Летопись событий в XVII в. Приложения: В 4т.-К., 1864.-Т.4.
2. Українські народні думи та історичні пісні.-К., 1955.
3. Українська Радянська Енциклопедія: У 12 т.-К., 1981-1984.- Т.6, 11.
4. Хроленко А.Т. «Молодой майор, полковничек...»//Русская речь.- 1982.-№ 6.
5. Червинский Г.П. Семантический язык фольклорной традиции.-Ростов, 1989.
6. Шатров В. Тайна Межигорского монастыря//Лит. газета.-1990, 14 февраля.
7. Шевчук В. Самійло Кішка в українській традиції //Самійло Кішка: Історичні розвідки, думи, оповідання.-К., 1993.

С.П. Павелко

Особливості гуцульського чоловічого іменника у місті та селі (Косів і Космач)

Дослідження у галузі антропоніміки показали, що між набором імен у місті та селі існують відмінності, зумовлені певними історичними, культурними особливостями формування іменника. В.А.Никонов, оперуючи даними з російської антропонімії за 1961 рік, зазначав, що «відмінність уживання імен в місті і селі ще значна... Іменник сучасного села близький до іменника міст приблизно 50-х років,

хоча і в різній мірі», але «інтервал між іменником міста і села скорочується, а сам темп зближення прискорюється» [6:80].

На основі аналізу уживаності імен порівнюємо склад і динаміку іменника міста Косова Івано-Франківської області та села Космач цього ж району, який уже був об'єктом антропонімічного вивчення [7]. Досліджуваний нами матеріал, зібраний шляхом суцільної вибірки особових імен, охоплює період кінця XIX ст. (з 1880 року) та все XX ст. станом на 1 січня 1999 року. Усього в місті Косові було зафіксовано 10064 новонароджених (5147 чоловіків і 4917 жінок), у Космачі, який включає 32 присілки [5:32] – 15270 (7806 чоловіків і 7464 жінки). У даній статті розглянемо чоловічі імена, зокрема першу десятку, яка має максимальне навантаження.

У різні періоди в першу десятку чоловічого іменника міста Косова входило 24 імені (у Космачі – 22), з них 12 імен збіглося з представниками космачської десятки. Назвемо їх у порядку зменшення вживаності. 2 імені – *Василь* і *Юрій* – вживались тут постійно на всіх 12 хронологічних зрізах. (У Космачі таких імен було 3 – *Василь*, *Юрій* та *Дмитро*). Щоправда, у Косові ім'я *Василь* тільки один раз займало місце лідера, на відміну від Космача, де воно є найуживанішим та упродовж століття займає перше місце. На 11 хронологічних зрізах використовувалось ім'я Володимир (у Космачі – на 5), а на 3 з них (з 1951 по 1980 роки) очолювало іменник. На десяти зрізах у десятці було ім'я *Микола* (у Космачі – на 11), на дев'яти – *Іван* (у селі – на 10), на восьми – *Михайло*, *Роман* (у селі – на 9,2), на шести – *Дмитро*, *Петро* (на 12,10), *Богдан*, *Віталій*, *Назарій* – на двох (у селі – на 2,1,1). Як бачимо, хоч ці імена у місті та селі є тотожними, вживаються вони не в однаковій мірі та мають різну кількість ім'я-вжитків.

Стільки ж імен (12) увиходило до першої десятки Косова, але не потрапило туди в Космачі. Розглянемо їх у тому ж порядку: *Йосип* (6), *Андрій*, *Олександр*, *Степан* (4) *Тарас*, *Ярослав* (3), *Ігор*, *Олег* (2), *Валерій*, *Руслан*, *Сергій*, *Федір* (1). Першу десятку Космача відрізняли від аналогічних у місті 10 імен: *Олексій* (9) *Курило*, *Лук'ян* (5), *Танасій* (4), *Григорій* (3), *Мирослав*, *Семен* (2), *Борис*, *Ілько*, *Онуфрій* (1).

Розглянемо спільні та відмінні частотні антропоніми міста й села

детальніше, зупиняючись на кожному хронологічному зрізі окремо.

З 1880 по 1890 роки в першу десятку іменника міста Косова увійшли антропоніми *Іван, Микола, Михайло, Василь, Дмитро, Петро, Георгій, Степан, Йосип, Теодор*. Перші 7 імен повторюють склад активної десятки села Космач, змінивши тільки рангові номери. Наступні 3 імені – *Степан, Йосип, Теодор* – у селі відсутні, там вони заступаються іншим набором: *Олекса, Гриць, Ілько*. Зауважимо, що імена *Теодор* і *Федір* ми розглядаємо як тотожні. У церковних книгах, там, де запис здійснювався латинською мовою, ми зустрічали форми *Theodorus*, а там, де реєстрація новонароджених велася українською мовою, в тому числі і в сучасних архівах ЗАГСу, ми мали справу з формою *Федір*.

Найуживаніша десятка другого періоду (1891 – 1900 роки) на 90% повторює склад попередньої, навіть порядок імен майже не змінився. Увійшло нове ім'я *Володимир*, витіснивши до розряду рідкісних, а згодом й одиничних *Теодора*. Взагалі, присутність останнього імені у десятці була нетривкою (тільки одне десятиліття), а в селі (як не дивно!) воно в десятку перших і не входило, хоча й піднімалось до 11 місця. Три імені й далі розрізняють іменники.

На третьому хронологічному зрізі (1901 – 1910 роки) десятка імен Косова ніяк не змінилася. Вона на 100% виявилася адекватною частотній десятці кінця XIX ст., зазнавши тільки внутрішніх перемін, проте різниця між містом та селом збільшилась удвічі, сягнувши 6 імен: *Іван, Михайло, Йосип, Володимир, Петро, Степан* – у Косові; *Танасій, Курило, Лукин, Олекса, Гриць, Семен* – у Космачі.

Найбільші розходження між містом і селом – 7 імен – помітні в 1911-1920 роках, хоча перші 10 імен у Косові уже друге десятиліття поспіль повторюються. Десятки укомплектовані таким чином: *Михайло, Василь, Іван, Микола, Георгій, Дмитро, Йосип, Петро, Степан, Володимир* (у місті) та *Танасій, Василь, Олекса, Курило, Лукин, Дмитро, Борис, Юра, Онуфрій, Семен* (у селі). Найстійкішими виявилися три імені, наявні в обох десятках – *Василь, Юра (Георгій), Дмитро*. Додамо, що бурхливі революційні події не вплинули тут на склад іменника, зокрема і тому, що гуцульський край був окупований іноземними інтервентами. Саме цей факт певною мірою вплинув на специфіку власних імен Косівщини, що стане предметом окремого спеціального вивчення.

У 1921-1930 роках з десятки вийшло одне ім'я *Степан*, яке в минулі десятиліття вживалося безперервно й посідало 8, 8, 10, 9 місця, а далі не увійде більше до числа перших. У селі це ім'я жодного разу не входило до активної десятки, а новий антропонім *Роман* з'явиться тут у першій десятці аж на півстоліття пізніше, ніж у місті.

На шостому хронологічному зрізі (1931 – 1940 роки) 4 імені – *Роман, Володимир, Богдан, Йосип* – відрізняють активну десятку від аналогічної у селі. Останнє ім'я, яке в місті активно вживалось на протязі 50 років та ще два десятиліття входило до розряду рідкісних та одиничних, у Космачі належало тільки до розряду одиничних. Уперше в іменник потрапляє ім'я *Богдан* і відразу на 8 позицію.

У 1941-1950 роках у Косові і Космачі вперше іменник очолює одне і те ж ім'я – *Василь*. Якщо у селі воно і надалі буде утримувати лідерство, то у Косові – залишиться у десятці, але не підніметься вище 3,4,6 місць. Ще одна цікава особливість цього періоду – в іменнику міста вперше з'являється ім'я *Валерій* і одразу посідає 10 позицію, тоді як у Космачі використовується тільки у 1978 році і служить для наймення лише однієї людини. Влилося в першу десятку також ім'я *Ярослав* та повернувся антропонім *Петро*. Вийшли зовсім з десятки *Дмитро, Йосип* та тимчасово – *Богдан*.

З 1951 по 1960 роки склад першої десятки поповнився двома іменами – *Ігор, Олександр*, які займали 7 і 8 позиції. Якщо в наступному десятилітті перше ім'я підніметься до 3 місця, а потім перейде до розряду частотних, то друге ім'я (*Олександр*) протягом 30 років і далі утримуватиме 8 місце. У Космачі ці імена в першу десятку не входили, тоді як на інших територіях антропонім *Олександр* очолював як українські, так і російські чоловічі іменники [1; 2:84; 3; 6:72]. Порівняно з 1880 роком десятка обновила на 50%. Зіставлення з першою десяткою чоловічого іменника міста Чернівців за 1960 рік засвідчує, що його склад на 70% збігається [4:136], а з даними по Одеській області – на 60% [3].

На дев'ятому хронологічному зрізі (1961-1970 роки) склад першої десятки також не дуже змінився. Сюди не увійшли *Іван* і *Михайло*, але вперше потрапляють *Андрій* та *Олег*. Вражає неординарна динаміка імені *Андрій*: у кінці XIX ст. воно входило до розряду частотних, потім потрапляє до одиничних, у 1941-1950 роках зовсім не

вживається, да її функціонує в групі рідкісних, у даний же період займає 6 місце, а в наступні 3 десятиліття посяде 1 і 2 місця. Нововведені імена в активну десятку села не потрапляли.

Перша десятка 1971 – 1980 років поновилась найбільшою за всі роки кількістю імен – 4: *Сергій, Руслан, Віталій, Тарас*. Присутність перших двох імен короткочасна (тільки одне десятиліття), а ім'я *Тарас* посіло 10 місце аж на три десятиліття. У Космачі ці імена належать до частотних, рідкісних та одиничних. Цікавою є поява імені *Сергій* в гуцулів. Уперше воно потрапляє в іменник 50-х років і відразу входить до розряду частотних, а верху своєї уживаності – 7 місце – досягає тільки на даному етапі, тоді як в інших регіонах в число перших воно увійшло значно раніше [1; 3; 4:136; 6:72]. У першій десятці міського і сільського іменників збіглося тільки 4 імені: *Василь, Юрій, Володимир, Роман*.

У 1981-1990 роках до активної десятки повертається ім'я *Іван* та входить нове – *Назарій*, усунувши *Сергія* та *Руслана*. Вражає активність динаміки імені *Назарій*, яке до середини ХХ ст. в іменнику зовсім не значилося, а тоді швидко проходить шлях від одиничних до частотних і в десятці відразу ж потрапляє на 5 місце, закріпивши його за собою і в наступному десятилітті.

Таким саме швидким темпом (з 28 на 8 місце) в наступному десятилітті потрапить воно в іменник села. Популярність його частково можна пов'язати з іменем видатного діяча української культури, заслуженим артистом України Назарієм Яремчуком. Виходець із сусідньої Буковини неодноразово бував у Косові, давав концерти, його об'єднували з Косівщиною і родинні стосунки. І зараз тут дають це ім'я в па-м'ять про великого співака.

На останньому хронологічному зрізі (у 1991-1998 роках) у першій десятці знаходяться такі імена: *Андрій, Богдан, Микола, Роман, Назарій, Василь, Юрій, Володимир, Олег, Тарас*. П'ять із них – *Василь, Юрій, Микола, Володимир, Назарій* – увійшли до складу активної десятки сільського іменника, відрізняючись тільки позиціями. Знову повертаються до десятки вже вдруге *Богдан* та *Олег* і вдесяте – *Микола*; виходять *Іван, Олександр, Віталій*.

Простеживши динаміку розвитку імен першої десятки міста Косова, можна зробити висновок, що тут відбувається закономірний

процес заміни старих імен (*Йосип, Степан, Федір*) на нові *Богдан, Валерій, Віталій, Ігор, Назарій, Олег, Олександр, Руслан, Сергій Тарас*). З 1880 по 1998 роки десятка обновилася на 70 % і зараз вона обслуговує 52,48 % проти 84,73 % на I хронологічному зрізі. У Космачі перша десятка обновилась тільки на 40 %, а концентрація імен й досі залишається високою – 80,76 %, результатом цього є бідний іменний репертуар (більше 30 імен, тоді як у Косові він зараз нараховує за 50 імен). Процес зближення іменника і зокрема першої десятки відбувається, хоча і дуже нерівномірно, їх розрив становить від 3 до 7 імен. Однак відставання сільського іменника від міського ще значне, і це зрозуміло, адже центр швидше реагує на всі суспільні процеси (антропонімічні у тому числі), ніж периферія.

1. Зайчикова Л.П. Русский именной г. Одессы. Проблемы развития и взаимодействия. Дис.... канд. филол. наук: Приложение.-Одесса, 1986.
2. Карпенко О.Ю. Найуживаніші чоловічі імена російського населення півдня України // Мовознавство. -1981.-№3.
3. Касим Е.Ю. Именной населення Одесщины со второй половины XIX по 80-е гг. XX в. Дис.... канд. филол. наук: Приложение. – Одесса, 1985.
4. Кракалия Л.В. Динамика буковинской антропонимии//Личные имена в прошлом, настоящем и будущем.-М.,1970.
5. Населені пункти Косівщини: Довідник/Упорядник І. Пелетейко.-Косів, 1995.
6. Никонов В.А. Имя и общество.-М.,1974.
7. Павелко С.П. Динаміка найуживаніших гуцульських чоловічих імен: На прикладі села Космач, Косівського району Івано-Франківської області //Вісник Одеського державного університету,1999.-С.55-61.

О.О.Порпуліт

Функціонування антропоніма Іван в українських та російських чарівних казках

Найпопулярнішою чоловічою особовою назвою в українських та російських казках є онім Іван. У багатьох працях другої половини ХХ ст. популярність певних особових імен пояснюється тим, що протягом багатьох століть надавання імен було регламентоване церковними святами: у святцях ім'я *Іван* зустрічається 105 разів. Отож,